

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АЛМАНАХ

Брой 1, 2025

DOI: 10.54664/DHZQ4487

АКАДЕМИК ПРОФЕСОР ДОКТОР НА ФИЛОЛОГИЧЕСКИТЕ НАУКИ
ИВАН ХАРАЛАМПИЕВ – УЧЕН, ПРЕПОДАВАТЕЛ, ВЪЗПИТАТЕЛ
Веселина Петрова¹

ACADEMIC PROFESSOR DOCTOR OF PHILOLOGICAL SCIENCES IVAN HARALAMPIEV –
SCIENTIST, TEACHER, EDUCATOR
Veselina Petrova

Abstract: On January 29, 2025, Academician Prof. Dr. Ivan Haralampiev ended his earthly journey. In the recent history of the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo and the Faculty of Pedagogy, he worthily took his place as a respected Rector, scientist, lecturer, colleague with his overall activity. He left bright traces of always purposeful, forward-thinking, transforming difficulties into opportunities for achieving success, irreconcilable with the imperfections of the social environment and material surroundings. Distinguished by high demands on everything done at the University and in life.

Keywords: academic professor doctor of philology science Ivan Kharalampiev – scientist, teacher, educator.

Въведение

На 29 януари 2025 г. приключи своя земен път академик проф. д.ф.н. Иван Харалампиев. В най-новата история на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и на Педагогически факултет, той достойно зае своето място на уважаван Ректор, учен, преподавател и колега с цялостната си дейност. Остави ярки следи на винаги целенасочен, перспективно мислещ, преобразуващ трудностите във възможности за постигане на успех, непримирим към несъвършенствата на социалната среда и материалното обкръжение. Отличаващ се с висока възискателност към всичко, извършвано в Университета и в живота.

Методология

В статията са използвани метод проучването и анализ и метод на ретроспекция.

Резултати и дискусия

Безспорен е приносът на академик проф. И. Харалампиев за: завишаване интереса към педагогическата наука и утвърждаване авторитета ни в академичната общност; извеждане на говорната култура в подготовката на нов тип учители за децата от предучилищна и начална училищна

¹ Веселина Петрова – професор, доктор, преподавател в катедра „Предучилищна педагогика“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. veselinavpetrova@abv.bg

възраст; възпитаване на самовзискателност към учебно-преподавателската и научно-изследователската работа; внедряване на научно-обоснована организация в делниците и празниците; модернизация на материалната база на нашето висше училище. Отношението му към нас бе специално и накратко изразявано с думите **МОЯТ ФАКУЛТЕТ**. Предполагам, че това словосъчетание е изговарял и за работещите в другите факултети. Приемахме тези думи като искрен израз на подкрепа и взискателност в съвместната ни работа.

Житейският му път е озарен от оптимистично мислене на успешен гражданин и учен. Роден е на 11 ноември 1946 г. Завършил е гимназия и е дошъл от гр. Кюстендил в гр. Велико Търново през 1969 година, когато е приет за студент в специалността „Българска филология“ във Висш педагогически институт „Братя Кирил и Методий“ (тогава). От 1974 година е редовен аспирант, а през 1975 г. е избран за асистент по история на българския език. Защитил е дисертационен труд през 1977 г. и му е присъдена научната степен „кандидат на филологическите науки“. Придобива по достойнство всички академични звания и степени: старши асистент (1977), главен асистент (1979), доцент (1986), доктор на филологическите науки (1997), професор (1999).

Заема редица отговорни длъжности във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“: директор на Международния летен семинар по български език и култура (1987); ръководител на Катедрата по старобългарски език, общо и славянско езикознание (сега Катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“) (1988–1999); зам.-ректор по учебната работа (1991–1995). В края на 90-те години на XX в. е ректор на Университета и всеотдайно изпълни тази роля в два последователни мандата (1999–2007). Избран е за председател на Общото събрание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (2007–2011). Председател е на Великотърновски клон на Съюза на учените в България (1990–2009), а от 2009 г. е негов почетен председател. Член е на Специализирания съвет по славянско езикознание към Висшата атестационна комисия (2007–2010). Общински съветник във Велико-търновския общински съвет (2003–2007).

Проф. д.ф.н. Иван Харалампиев е удостоен със следните награди: Почетен знак на Съюза на учените в България (1996). Почетен член на Съюза на учените в България (2006). Почетен професор на Тверския държавен университет (Русия) (2004). Почетен доктор (Doctor honoris causa) на Башкирския държавен университет в столицата Уфа (Башкортостан, Русия) (2005). Почетен златен знак на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ за изключителни заслуги за развитието на Университета и за високи постижения в областта на лингвистичната българистика (2006). Почетна диплома на Международния фонд за славянска писменост и култура (2006). Почетен гражданин на Велико Търново (2006).

Академик е на Българската академия на науките и изкуствата и пръв председател на нейното Общо събрание (2008).

Носител е на Юбилеен медал на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ за съществен принос в академичния живот на Университета и за издигане и укрепване на неговия авторитет. Дипломите, удостоверяващи неговото академично развитие, предостави приживе в Музея на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Академик проф. д.ф.н. Иван Харалампиев се отличаваше с творчески заложби на поет, епиграмист и художник-щаржист, на музикант-изпълнител, виден учен и общественик, достоен гражданин - глава на семейство. Гордееше се със своята дъщеря, увлекателно разказваше за споделеното време с внука, внучката и правнучката си.

Като съчетаваше умело научната с административната работа, находчиво търсеше начини за оползотворяване на „скритите ресурси“ в нашия факултет. Същевременно с тревога разпознаваше признаците на дехуманизация и убедително работеше за утвърждаване на осъвременен подход към обучението на студентите, за научното израстване на преподавателския състав, както и за квалификацията на служителите. Днес дължим думи на искрена признателност, тъй като значителна част от общите и индивидуалните ни успехи са постигнати с подкрепата на академик, проф. д.ф.н. Иван Харалампиев.

От далечната 1983 г., когато Академическият съвет е приел решение за създаването на четвъртия (по реда на откриването им) Факултет за подготовка на детски и начални учители, до края

на земния си път проф. д.ф.н. Харалампиев упорито работи за утвърждаване значението на педагогическата наука в Университета. Умело насърчаваше студентите за придобиване на педагогическа правоспособност по изучаваната специалност. В научни форуми и в обикновени разговори убедително и обстойно обосноваваше значението на учителя и неговия труд за общественото развитие, както и отговорностите на висшето училище за професионалната му подготовка. Самоконтролирането по време на говорене бе една от предпочитаните теми, към която някак „неусетно“ ни приобщаваше за търсене на най-близките и ефективни решения. На глас разсъждаваше върху често задаваните въпроси за целесъобразността на университетската подготовка на детските и началните учители и аргументирано я обосноваваше.

Тази негова позиция бе много значима за нас, тъй като през 80-те години на XX век все по-често се говореше за необходимост от „свиване“ мрежата на детски градини и значително съкращаване броя на паралелките в началните училищни класове. Твърдеше се, че намалява раждаемостта и се правеха предложения за закриване на групи, класове, даже цели детски градини, училища. Обаче предимно в градовете групите в детските градини бяха многобройни и местата все не достигаха за удовлетворяване молбите на родителите за приемане на децата им в системата на предучилищното възпитание. Броят на паралелките в началните училищни класове също оставаше относително устойчив. В тази не много ясна картина на общественото развитие започна разкриването на педагогически факултети към висшите училища в нашата страна. На поредно преустройство бе подложена и работата на институтите за детски и за начални учители. Интересът към учителската професия бе традиционно устойчив и предимно девойки кандидатстваха не само за постъпване в педагогическите институти, а и в новооткритите педагогически факултети във висшите училища.

През първата 1984/5 учебна година във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ бяха приети седем групи студенти в специалността „Начална училищна педагогика“ и шест групи в специалността „Предучилищна педагогика“. Поставено бе началото на подготовката на нов тип професионалисти в областите на предучилищното възпитание и началното училищно образование. Кандидатстващите за обучение в педагогическите специалности макар и мотивирани за придобиване на по-висока образователна степен, получаваха най-разнообразни „приятелски“ съвети. Чрез тях се изразяваше неясна и някак „добронамерена“ загриженост за бъдещата им професионална реализация, тъй като много ще се увеличи броят на детските и началните учители. Ширеха се предсказания, че дипломираните ще бъдат безработните, защото съкращенията на щатните бройки в образователната система са ежегодни.

В това време на несигурност работещите в педагогическия факултет получихме подкрепа от мнозина авторитетни учени, сред които активността на тогава главен асистент Иван Харалампиев бе много висока. Той се оказа задълбочен познавач на тенденциите в образователната политика на нашата страна и в разговори ни стимулираше да работим за утвърждаване авторитета на тогава най-младия факултет в структурата на университета. От позицията на добре осведомен учен подчертаваше, че в световен мащаб е поет прогресивен курс за преустройство на педагогическото образование и е отделено специално внимание на ранното предучилищно и качествено начално училищно образование. Затова са необходими нов тип педагози с висока академична и практическа подготовка за своевременно оползотворяване на възрастовия потенциал на децата от предучилищна и начална училищна възраст. Споделяше нашите научни интереси и се позоваваше на изследванията на авторитетни чуждестранни учени за значението на практическата педагогика в ранното и трайно усвояване на опит и знания. Шеговито допълваше, че любопитството на студентите се поражда от академичния кръгозор на асистентите.

Новоназначеният преподавателски състав се отличаваше с изключително разнообразие на научните интереси и на професионалния си опит. Всички се учехме как да подготвяме учители на деца от предучилищна и начална училищна възраст. С присъщия си оптимизъм тогава младият доцент Харалампиев подкрепяше нашите усилия за успешно разрешаване на проблемите, съпътстващи цялостната ни дейност. В съответствие с енциклопедичния характер на професионалното обучение освен преподаватели по педагогика във факултета започнаха своето академич-

но развитие математици, филолози, философи, историци, лекари, музиканти, спортно педагози и др., всички заредени с енергия и амбиции да преподават познания от своята специалност. Много обучаващи с различен подход и разнообразни изисквания, от които всеки студент трябваше да усвои познания по избраната специалност. Обучаваните, от своя страна, все по-често започнаха да отправят сигнали за претовареност с огромна по обем информация, която по тяхна преценка, не съвпада с очакванията им за професионално обучение. Трябваше да се намери център на познанието, за да се обединят усилията на студентите и преподавателите за постигане на общата цел – високо качество на осъвременено преподаване и учене в двете специалности.

Този център открихме неочаквано в едно копие на „записки“, което доцент Иван Харалампиев донесе в Клуба на преподавателите през една обедна почивка. Разказа, че в часовете му за консултации е дошъл студент от нашия факултет, който упорито се пробвал да разграничи на правилни и неправилни описаните примери. Дватамата обстойно са разговаряли по съдържанието на записаното и са решили заедно да търсят съмишленици по темата за академичното говорене. Почеркът разпознахме лесно, тъй като многократно бяхме чели съвременни и смислени предложения от неговия автор – член на Студентския съвет. Съвместно и много старателно беше записал думи, словосъчетания, даже и неясни обяснения, които бе чул само за два дни в една учебна седмица не само от свои колеги, а и от други събеседници.

С типичния си шеговит подход, но и с висока възискателност, доцент Харалампиев каза, че оценява записките като продукт на кризи, които трябва да се опознаят, за да се преобразуват във възможности за развитие. В криза са студентите, които преживяват прехода от познатото им училищно учене по учебници в непознат за тях академичен начин на професионално обучение. В криза са и новоназначените преподаватели, които все още нямат необходимия опит за работа във висше училище, но са длъжни бързо и адекватно да решават множество проблеми. Най-важният от тях е формирането на умения по академично общуване. От преподавателския състав студентите очакват висока култура на говорене в съответствие с книжовните норми и възискателност за усвояване на правилна реч – устна и писмена. За преподавателския състав осмислянето на тази цел протече своеобразно, тъй като повечето приемаха преподаването на научна информация за основополагащо и подценяваха въздействието на говоренето.

Примерите в записките разкриваха множество несъвършенства в устната реч, които студентите системно допускат, а преподавателите или не забелязват, или много подценяват. Представена бе бъдеща тревоги картина на звучащата в аудиториите реч: силна редукция, характерна за местния говор; несъвършенства при регулиране силата на гласа – кресливо или монотонно говорене; много бавен или бърз темп на говорене и пр.; неточности при изговора на основни думи от педагогическия речник (подмяна на звукове: в думата педагогика – Д заменено с Т, както и във всички производни – педагог, педагогика, педагогически, педагогическа, педагогическо и пр.; пропускане изговора на срички – от **система** падането на първата сричка води до друг смисъл **с тема**; подмяна на мястото на ударението в думи от професионалния речник: наука, научен, научна, декан, деканско, учен, учени и пр., и пр.; честа и неподходяща употреба на чуждици; странни словосъчетания от българска и чужда дума – взаимодействие и интерактивно, шествие и литийно и др.). Паразитни звукове, думи, словосъчетания; дълги паузи, водещи до загуба на учебното време.

Доцент Харалампиев уточни, че описания начин на говорене не е характерен само за нашия факултет. Подобни и много други примери обичайно звучат в речта на студентите, които идват от различни райони на страната. Тези предизвикателства своевременно трябва да влизат в ползрението на преподавателите за оползотворяване на периода на учене в Университета. Решаването на проблемите за формиране на навици по правилна устна реч е много важно за професионално-практическото обучение на бъдещите детски и начални учители. В Университета те трябва да усвояват непрекъснато усъвършенстващата се звукова аналитико-синтетична технология за подготовка и ограмотяване на децата. На тях им е необходима езикова среда за осъвременено професионално обучение.

Безспорно беше, че възискателността на студента е справедлива и налага обединяване усилията както на студентите, така и на преподавателите. Повечето даже и не подозираха, че речта

им е с несъвършенства. Трябваше много търпеливо и същевременно настойчиво да се работи за овладяване техниката на публичната реч в съответствие с правоговорните норми. Предстоеше ни да завишим личната си възискателност към начина на говорене и да помогнем на студентите за професионално усвояване на речта – устна и писмена. Оpozнаването на впечатлителността, подражателността, характерни за децата от предучилищна и начална училищна възраст, поражда самовзискателността към формиране на правилни навици по устна реч и преодоляване на неточности в изговора. Вече постигнатото теоретично единство между правоговор и правопис трябва ежедневно да се практикуване в правилна, звучна устна реч, която е основа за огромяването и цялостното личностно формиране на децата.

Започна търсене на начини за утвърждаване на академичен стил на общуване чрез разговори, консултации, анкети, системни проучвания. Спомням си, че най-често колегите препоръчваха да се допълни учебният план на двете специалности с курс по правоговор. Това предложение бе категорично оборено, тъй като сравнителният анализ на учебните планове, разработени в педагогическите факултети в страната, показваше, че при нас броят на часовете за изучаване на Съвременен български език е най-висок. Чрез анализиране съдържанието на основния езиков курс бе доказано, че са високи изискванията към теоретичното изучаване на правоговора, но практическите резултати не са достатъчни. Трябваше всички да осъзнаем, че овладяването на академичното говорене е продължителен, непрекъснат и изпълнен с предизвикателства процес, в който активно участват всички – преподаватели, студенти, служители. Необходима бе както промяна на личната възискателност по време на общуване, така и реалистична преценка на времето, в което живеехме, за да създаваме благоприятна езиковата среда за учебно-преподавателската и научно-изследователската работа.

Инициативността на студентите бе окуражаваща за нас. Появиха се „продукти“ на сътрудничеството между автора на „онези стари записки“ и доцент Харалампиев. Увеличаваха се и съмишлениците за практикуване на правилна устна реч, забелязване и изкореняване на несъвършенствата на изговора. Ще спомена само някои, вероятно и съвременните студенти ще допълнят свои. Със знак за „Внимание!“, „Запомни!“ и други се появиха лични записки върху последните страници на тетрадките. С типичен обучителен похват авторите отбелязваха: мястото на ударението (напр. с главни букви) в думата; подчертаване на често пропускаем звук от дума; изтриване на „опашките“ на често небрежно произнасяни думи; изпращане на паразитни думи, срички, звукове в нарисован кош и много други. Вляво, горе на демонстрационните табла ентусиасти „рисуваха“ правилния изказ, подлежащ на усвояване.

Създаването на езикова среда не бе ограничено само в инициативите на студентите. Говоренето по езиковите правила се популяризира и на опашката за заплати. През 80-те години на миналия век получавахме заплатите си лично, като чакахме своя реда в продължение поне на няколко часа. Използвахме времето за събиране на необходима информация за: предстоящи конференции, нови книги, защитени дисертационни трудове, зачисляване в аспирантура и пр. Тогава преподавателите в най-младия за Университета факултет за детски и начални учители, изграждахме колегиалните си взаимоотношения на различни равнища – академическо, факултетско, катедрено, лично. С появяването на тогава младия доцент Иван Харалампиев в редицата на чакащите се създаваше ведър оптимистичен и същевременно много критичен дух към чуваната устна реч.

Сякаш си бе поставил за задача да ни приобщи към разговорите на преподавателите от Филологическия факултет. По интересен, а и много добронамерен начин в събеседването поставяше „на прицел“ несъвършенства, пропуски и други предизвикателства на „живата реч“. Съумяваше да докаже, че студентите избират нашия университет, не само за да придобият диплом за висше образование, а и да усъвършенстват своята уста реч, т.е. да спазват нормите на книжовния български език. Обобщаваше мечтите на студентите с думите: реч, диплом, професия. Допълваше, че сбъдването на мечтите преминава през библиотеката, аудиториите на университета и през градската езикова среда. Уточняваше, че усъвършенстването на уменията за говорене е сред най-съществените цели на академичното учене. Където и да се реализира професионално, обучаваният

във великотърновското висше училище е носител на правоговора, създаден през вековете от книжовниците в Централна северна България и практикуван в Университета.

С присъщото си сладкодумие много добронамерено извеждаше на преден план детайли от „живата реч“, които подлежат на изкореняване. Шеговито напомняше, че спазването на книжовните норми се постига доста трудно, тъй като се основава не само на целенасоченото, задълбочено и непрекъснато опознаване на основните езикови правила, а и на разграничаване на правоговора от местния диалект, както и на долавяне несвършенствата в индивидуалната реч. С разбиране говореше за времето, което пропилява усвоилият неправилен говорни навици, за да ги „изкорени“, макар и невинаги да успява. Често казваше, че и добре подготвеният преподавател може да се подреди сред „героите в студентския фолклор“, ако прояви небрежност към изговора на мислите си даже и в старателно подготвената лекция. Не по-малко са отговорностите на преподавателя в ежедневното събеседване, когато самостоятелно изразява с думи своите мисли, тези, хипотези. Като събеседници студентите очакват кратко, ясно, точно и правилно изказване, за да възприемат и адекватно да реагират на речевите и поведенческите послания.

Присъщо му бе умението да провокира интерес към историята на българския език, към завишаващите се интереси на чужденци да учат български език, към приноса на чуждестранните лектори за развитието на българския език по общоприетите норми в езикознанието и пр. Находчиво подбираше примери, които да подбудят любопитството към историята на висшето образование и историческата роля на българите за откриването и утвърждаването на първия университет в Болоня. Може би съзнателно оставяше разговорите отворени, за да продължи ученето чрез „долавяне“ и „разнищване“ на смисъла, влажен в употребявани фрази, словосъчетания и др. Честата употреба на „скъсан на изпит“ за него беше не само популярно и нежелано от студентите изказване, а начало на увлекателен разговор. Всеки поставен въпрос, отвежда към търсене на отговор от историята на българския език и висшето образование. С примери поясняваше ролята на будните чешки граждани и учени, които отдават своя принос за развитието на българската култура и наука, на обществения живот. Зареждаше ни с любопитство да формираме представа за: вида на студентската книжка в първото висше училище в София; формата на страницата по изучаваната дисциплина; уреждането на взаимоотношенията между преподавател и студент от далечната 1888 г. до наши дни и пр., и пр..

Някак непринудено съумяваше да ни подпомогне във формирането на навици за самоконтрол по време на говорене. Спомням си за ситуацията на „обърканите посоки“. От дългата опашка някой въодушевено изтъкваше, че „... ще отиде на академичен съвет“. Тогава последва уж случайно „търсене на посоката“. Последва коментар, че в изказаното чулите са разбрали за някакъв индивидуален съвет, а говорилият вече се бе отправил към залата на Академическия съвет. Малко на брой са звуковите различия между двете названия – академичен и академически, но смисловата разлика е огромна. Предпазването от подобни грешки се основава само на точни езикови правила за употребата на две различни наставки. Наставката –ски служи за обозначаване на общност: академически, факултетски; Петровски, Драгановски, Коевски и пр. Наставката –ен носи друг индивидуален смисъл: академичен въпрос, академичен отговор, академичен спор, академичен проблем. Макар и употребата на двете наставки и сега да поражда спорове, убедена съм, че изучавалят историята на българския книжовен език може свободно да разграничава и да ползва правилните форми, ако знае похватите за проверка и самоконтрол.

Друга мишена в езиковото развлечение на чакащите заплата бе думата *декан*. Изговорът обикновено бе съпроводен с пояснение – десетник, отговорник за десетима. За да се поощри запомнянето на мястото на ударението, следваше и играта с думите. Говорим за човека във факултета, който „дека, ока, понякога хока, за да върши всеки своята работа по установените правила“. На прицел се появяваше и думата *училище* във формата за множествено число, както и допълването на съвет за проверка на изговора: училищата, читалищата, писалищата, седалищата и пр. Усещането за мястото на ударението в думата се гради неусетно в ежедневното общуване още от ранна възраст. Затова е толкова важно както родителите, така и учителите да проявяват повече старание за правилен, звучен изговор.

Употребата на пълен и кратък член в изказването също бе в обсега на коментарите. Следваха разсъжденията, че в българския книжовен правоговор и правопис всичко е много лесно. Достатъчно е намирането на думата за действие и неговият извършител. Само думата за извършителя се членува с пълен член. След разпознаване на главните части в изречението, откриването на второстепенните (т.е., за които се прилага краткият член) са в повечето случаи най-често и лесно разпознаваеми по предхождащите ги кратки думи (предлозите – на, за, в, пред, под ...). Макар и основите на синтактичната култура да се залагат в ранна и нейното формиране да продължава в предучилищна възраст, повлияни от някои местни говори или по много други причини, пълният и краткият член се оказват „беззащитни“ в ежедневно говорене.

Употребата на глаголните форми твърде често бе основа за шеги и закачки. Дочул „меканетото“ в говора на чакащи за заплаща, доцент Харалампиев споделяше възхищението си от усета за правилно говорене, което децата притежават. Когато говорят за извършването в детската градина, те правилно произнасят необходимите им думи: играем, пеем, мием, лепим, редим, шием и др. Не е така в говора на възрастните, които вместо с –ем, завършват глаголната форма с –еме. По-нататък следваше припомняне на сведения от историята на българския език и становището на академик Тодор Балан, разгорещените спорове и общоприетото решение. Стигахме до основния възпитателен принцип, че е по-лесно формирането на правилен нов навик, отколкото преодоляването на неправилен стар. Така отново темата за подготовката на учителите актуализираше проблематика от педагогиката на висшето образование и отговорностите на преподавателя за ученето през годините на овладяването на професия.

В края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век преподавателите опознаваха различията между теориите за демокрация и техните практически проекции. Студентите най-често уточняваха, че вече ... и „лекциите не са задължителни“, и изискванията към обучението им са много остарели. Някак неусетно изтекоха пет – шест години, през които макар и да настъпваха определени положителни промени в академичното общуване, несъвършенствата в устната реч все се проявяваха. Тяхното преодоляване и сега си остава постоянна задача за професионалната подготовка на учителите. Водещо е убеждението, че трябва да се работи преди всичко за първоначално, трайно усвояване на умения по правилна устна реч.

От позицията на задълбочен езиковед доцент Харалампиев обичаше да напомня, че през годините на своето съществуване в мрежата на висшите училища ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ е предпочитано място за учене и говорене. Кандидатстващите предпочитат не само романтиката на старопрестолния Търновград, а и искрено желаят да усвоят говор, който през годините е приет за основа на съвременния български език. Споделяше спомени за разговори със студенти и техните „разочарования“, възникнали при сравняването на слушания местен говор с по ученически идеализираната представа за най-правилно говорене. Налагало се е заедно да разсъждават над факта, че макар и преобладаващата част от книжовниците по своя произход да са били от Централна северна България и да са успели да вградят своя начин на говорене в книжовни норми, тук местният диалект е запазен. Постепенно са стигали до извода, че мястото за усвояване на правилен говор не е на улицата, а в аудиториите на Университета, в библиотеките, в културните средища на старопрестолния град.

Със своето сладкодумие доцент Харалампиев умееше да изрази своето отношение към местните говори. Признаваше, че ценността на диалектите е безспорна. Обичаше да разказва как нашите книжовници са обогатявали българския език, като са разширявали и разнообразявали възможностите за изразяване с подбрани думи, словосъчетания от местните говори. Даваше примери с някои диалектни думи, които впечатляват със своето благозвучие. Типично е названието за врабче в западните говори – дзивгар. Със своята песен дзив-дзив, птиченцето сякаш помага на учещия български език да запомни без усилия думата. Подобни примери всеки може да посочи, ако владее определен диалект.

Преживели много изпитания през вековете местните говори и сега се практикуват. Обаче съвременните родители са с непрекъснато увеличаващ се образователен ценз и езиков опит. Те основателно завишават претенциите си към подготовката на учителите. За тях училищното езико-

во обучение е образец за учене на детето да говори правилно. Основателно очакват от учителите висока устна култура, за да надградят усвоеното говорене в семейството, а когато се налага и да го коригират. Убедени са, че първите правилни навици по говорене са много устойчиви и улесняват процеса на ограмотяване, а и успешното училищно обучение. Знаят, че несъвършенствата в устната реч на възрастните водят до формиране на неправилни говорни навици и пораждаат множество трудности в училищното обучение.

През 1991 г., когато доцент Харалампиев бе избран за зам.-ректор по учебната работа, поде курс за осъвременяване на учебните програми по всички учебни дисциплини. Акцентува върху възпитателния характер на преподаването и формирането на професионално самочувствие на великотърновския студент. Изворите тогава издирвахме, а и сега търсим в историята на педагогиката, българското образование, езикознанието. Всеки студент и преподавател трябваше да поеме своя дял в ролята си на изследовател и творец, изучаващ и опазващ единството на устната и писмената реч. Като изучавахме образците на правилната устна реч в научната съкровищница, многократно се докосвахме до сведенията за делото на светите братя Кирил и Методий, школата на свети Патриарх Евтимий Търновски, възпитаниците на еленската Даскалоливница, създалите и разпространили правоговорната норма местни книжовници и техните следовници - съвременните учени, учители, студенти, ученици.

Приложението на правоговора в учебните курсове бе, а и сега си остава първостепенна задача. Поддържането на интерес към правоговорните норми бе провокирано с разнообразни похвати в учебно-преподавателската и научно-изследователската работа. С примерни теми за курсови и дипломни работи се предразполагаше издигането на хипотези и доказването на тези по основния принцип за единството между правоговор и правопис в книжовния български език. Внедрени бяха прогресивни педагогически идеи за неговото приложение в професионалното обучение на детските учители. С разработване на помагала, учебни книжки и много други пособия бе благоприятствано пълноценното преживяване и успешното приключване на звуковия етап от развитието на устната реч на детето от предучилищна възраст. Практическа реализация получиха защитените в дисертационните трудове тези за по-лесно, увлекателно ограмотяване и цялостно обучение на ученика в началния училищен етап. Съзнателно в указанията за основна и препоръчителна литература бяха допълнени речници, учебни пособия, методически указания и други източници по правоговор (монографии, студии, статии, съобщения). В библиотеката на факултета непрекъснато се увеличаваха трудовете по култура на говора, словесно-изпълнителско изкуство, курсове по развитие на устната реч, педагогическа реторика и пр.

Възпитаването на педагогически професионализъм бе фокусирано върху академичното говорене и накратко го обобщавахме с често повтаряната мисъл на доцент Харалампиев: „Учителят както мисли, така и говори.“ От обширната тема за културата на говорене се извличаше интересната проблематика по правоговор в лекциите, семинарните упражнения, формите за професионално-практическо обучение, колоквиумите, студентските четения, научните конференции, езиковите състезания. Може и да бяхме попрекалили, тъй като получихме обратна връзка в игро-словицата: Кой чул, чул. Който е чел, чу. Който е чел, чу и разбра. Въпреки всичко несъвършенствата в говоренето сякаш извираха. Умението за „ловенето им“ се усложняваше с увеличаването на знанията на студентите по български език.

Когато през 1999 г. направихме предложение за издигане на кандидатурата на проф. д.ф.н. Иван Харалампиев за ректор на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, вече бяхме сигурни, че ще бъде прогресивен и успешен ръководител на нашето висше училище. Доказателствата са безспорни и дано успеем да опазим и надградим постигнатото тогава. В два последователни мандата той внедри свой стил на ръководство и контрол. Познаваше в детайли работата на всеки, заемащ определена длъжност в Университета. Винаги благосклонен към прогресивните и творчески идеи, критичен и вискателен, непримирим към пропуските, грешките, недостатъците.

Силно впечатление ни правеше чувствителността на проф. Харалампиев към детския усет за правилност на речта. С усмивка обясняваше, че „истинските граматичници“ са в детската градина. Макар и изключително ангажиран, продължаваше деловите си контакти с деца, учители, граж-

дани. Разказваше за срещите и разговорите си с децата и учителите от базовите детски градини. Проявяваше изключителна находчивост към начините за превличане на детското внимание, за подбуждане на любопитство към устната реч, за провокиране на любознателността към игрите със звукове, срички, думи. В Летописната книга на Детска градина „Ивайло“ е записано, че на 20 октомври 2002 г. проф. д.п.н. Иван Харалампиев е станал кръстник на детска група „Книжовниче“. Последвали са размени на гостувания, поздрав и много, много други изненади.

Умееше да провокира и поддържа самочувствието на знаещия и можещия макар и по-малък ученик. Веднъж приятелски предложи на ученик, успешно завършил втори клас, да реши задачите от теста по български език за кандидат-студенти. След като детето прецени, че е приключило, заедно изчислиха резултатите от „изпитването“. Свикнало да получава само отлични оценки, то видимо промени настроението си, тъй като сметките достигнаха до 4,50. Изписаната четворка в началото на оценката за него бе крайно незадоволителна. Прояви интерес към записаното след нея и повтори чутото обяснение за „половинка“. Продължи да разсъждава на глас, вероятно е като петдесет стотинки, Проф. Харалампиев го погали по главата и му каза, че тази оценка не е „добър 4“, а е „много добър 4,50“ и с нея може да „влезе“ в Университета. Детето вдигна глава и каза, че докато стане кандидат-студент сигурно ще забрави това, което вече знае. Последва споделянето, че разговорите с децата са „истинско спасение от преумората“, тъй като „зареждат с енергия“ несприятелно: непосредствено изразяват емоциите си; задават въпроси, на които и възрастните трудно намират отговори; задължават сложните знания да бъдат коректно преведени на езика на детството.

През годините не пропускаше да изкаже своето уважение към базовите учители. Участваше в ежегодните срещи с доброволно и много отговорно приемащите нелеката задача за професионално-практическо обучение на студентите. Споделяше, че съпругата му също е базова учителка и разказваше за нейната всеотдайност към поверените ѝ студенти. Възхищаваше се на силата на професионалните контакти, които се създават между стажантите и базовите учители. Допълваше, че неговата съпруга изпраща всеки обучаван бъдещ учител с книга и с благословия за успешно дипломиране.

Съзнавам, че изложението ми ще остане непълно, тъй като академик проф. д.ф.н. Иван Харалампиев съумя да изведе ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ на високо академично равнище. Всеотдайно защитава постиженията на преподавателите в науката, високо ценеше магията на преподаването и нейното значение за формиране образа възпитаник на великотърновския Университет. Отдаде своя принос за модернизиране на академичната среда – духовна и материална.

Като зам.-ректор по учебната работа проф. д.ф.н. Иван Харалампиев, заедно с доц. д-р Спиридон Спиридонов и доц. д-р Веско Душков бяха двигателите за разкриване на новата специалност Физическо възпитание, която отначало бе във факултет „Обществено здраве, а от 2000-та година е в Педагогическия факултет (Петров 2012, 5–6).

Като заместник ректор и впоследствие като Ректор, проф. Харалампиев е подпомагал в разкриването и стабилизирането и на други специалности и факултети (Петков 2008, 172–173).

Намери съмишленици от Националния военен университет „Васил Левски“ и осъществи пренасянето на паметника на братята Кирил и Методий от източната на югозападната страна на Ректората. Пред погледите ни монументът премина над сградата на Университета и зае своето място на хълма, където вече се провеждат тържествата на нашето висше училище. Вече поднасяме венци и изразяваме своята признателност пред великото дело на първоучителите ни, като „вървим напред и нагоре“, както обичаше да казва акад. проф. д.ф.н. Иван Харалампиев.

Безрезервно подкрепи предложението на проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов за разкриване на Богословски факултет и построяване на Православен храм „Свети Патриарх Евтимий Търновски“; Макар и да премина през много изпитания строителството на храма вече е приключено и предстои неговото обзавеждане. В мечтите на проф. Харалампиев храмът ще бъде свято място за разгръщане на творческите способности на студентите при неговото изписване, обзавеждане, изучаване на православните канони, практикуване на православната вяра в делници и празници.

Върху северната страна на сградата на Ректората бе построена мраморна чешма. Тя винаги ще напомня за увлекателните описания на „светогорската вода“ и „нейните живителни сили“. Студентите обичаха да преразказват, а вероятно и ще разказват за чутите послания: „Който пие от тази вода, не само утолява жаждата си, а черпи вдъхновение за учене. Където и да отиде, с гордост ще разказва, че е възпитаник на Великотърновския университет“.

Дворът пред Университета бе изцяло обновен. Появи се красива цветна градинка. Два бора пуснаха дълбоко своите корени. Все по-често студентите започнаха да търсят символика в тяхната красота и значението им за допълване свежестта на светогорския въздух.

В северозападната страна на двора се разпростира „Алеята на влюбените“. Нейното създаване е по идея на госпожа Рау, а изграждането ѝ бе с подкрепата на проф. Харалампиев. Оформено бе красиво пространство за отдих. Неопикуема беше радостта ни, когато в алеята разцъфнаха магнолиите. Студентите преживяват най-хубавия период от своя живот, когато се влюбват в изучаваната наука, мечтаят за успешна професионална реализация, откриват своята истинска любов. Остават вечно влюбени в своя Университет.

На изток от „Алеята на влюбените“ се появи градинка с рози.

Частично обновена бе спортната база. Специално внимание бе отделено за опазване здравето на студентите. В експлоатация бе пуснат басейнът и изработен график за ползването му от студенти, преподаватели, служители.

Преустроен бе студентският стол и модернизирани пространствата за кафе паузите.

Специални грижи проф. Харалампиев положи за обновяване на вътрешната архитектура на университетските сгради. Направи смели изменения и подобри функционалността на множество пространства в сградата на Ректората. В коридорите грейнаха красиви витражи. Обновено бе обзавеждането на залата на Академическия съвет. Върху южната ѝ стена бяха разположени портретите на ректорите на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Спомням си, че един ден шеговито допълни: „Моето място е там – под електрическия ключ!“.

Заостри вниманието на работещите в Университета и завиши изискванията си към поддържането на хигиена в сградите. Осигури средства и осъществи ремонта на санитарните възли. На „ръчно управление“ взе редовното дезинфекциране на общите помещения в сградите. Спазването на битовата култура в ежедневието утвърди като основен принцип в своите два мандата.

Върху южната стена на фойето пред ректорския кабинет заслужено място бе отредено на портретите на последователно заемалите длъжността Ректор видни учени. Този почин бе поет от деканските ръководства. Започна оформяне на стените на признателност към деканите на факултетите. Едно след друго се редяха предложенията за именуване на зали в памет на изтъкнати наши учени и преподаватели.

Пространството на книжарницата, разположена в западната част на Университета бе преустроена в зала „Европа“. Нейният модерен интериор е допълнен с образите на светите Седмочисленици. За техния тих подвиг можеше увлекателно да говори с часове.

Предложенията на чуждестранните лектори за откриване и утвърждаване на научни центрове бяха подкрепяни безусловно. Зачести посрещането на видни наши и чуждестранни учени.

Учебно-преподавателската и научно-изследователската работа придобиха нови измерения. Обновен подход бе внедрен за приобщаване на педагогическите колежи в гр. Враца и гр. Плевен. Университетът се отзоваваше на местни предложения за „изнесено обучение“.

Университетът обнови своята ритуална система. Наред с Ректора, ректорското ръководство, членовете на Академическия съвет, деканите, деканските ръководства промениха обичайния си външен вид и облякоха нови тоги. Заблестяха инсигниите на академичната власт. Описваният в историята на висшето образование студент с шапка, тога, любима книга се превърна в желан модел за външния вид на възпитаника на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Според мястото си в йерархията преподаватели, студенти, служители изпълняваха своите роли според протокола за празника. Откриването на всяка учебна година, връчването на студентските книжки, честванията за Осми декември, тържествата за 11-ти и 24-ти май, дипломирането на абсолвентите, юбилеите, годишнините са заредени с магията на всеки неповторим миг от живота на ВТУ „Св. св. Кирил

и Методий“, в който виждахме академик, проф. д.п.н. Иван Харалампиев и чувахме думите му: „Имам честта и удоволствието ...“.

Заменихме подсказаното от студента записване на примерите по несъвършенства на изговора със лични бележки на правилните форми, водени и назовавани в най-разнообразни варианти (Правоговорник, Правоговорниче, Много важно!, Внимавай!, Самоконтролирай се и много други). Находчивост бе забелязана и в изписването за мястото на ударението в често употребявани названия (наУка, наУчен, декАн, декАнски ...). Приехме, че е необходимо само съсредоточаването върху образа за правилен изговор. За учещия е важна зрителната опора, т.е. ако се колебае как точно да произнесе определена дума, е достатъчно да затвори очи и да си припомни изписаното върху последните страници на работната тетрадка. По инициатива на някои групови отговорници в горния ляв ъгъл на учебната дъска (черна или бяла) рано, рано се появяваха думите под знака „**Внимавайте!**“.

Заклучение

Академик проф. Иван Харалампиев оставя отлични спомени със своята харизматична личност, професионализъм и любов към Университета, неговите студенти, преподаватели и студенти. Дълбок поклон пред светлата му памет!

ЛИТЕРАТУРА

Петков, П. (2008). *История на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*, УИ, Велико Търново, 172–174. // **Petkov, P. (2008).** *Istoria na Velikotarnovskia universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“*, UI, Veliko Tarnovo, 172–174.

Петров, Л. (2012). Специалността „Педагогика на обучението по физическо възпитание“ в Педагогическия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ – история, успехи и перспективи, *Международна научна конференция „Кинезиология“*, *Сборник доклади, I&B, Велико Търново*, 5–6. // **Petrov, L. (2012).** Spetsialnostta „Pedagogika na obuchenieto po fizicheskoto vazpitanie“ v Pedagogicheskiya fakultet na Velikotarnovskiya universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“ – istoria, uspehi i perspektivi, *Mezhdunarodna nauchna konferentsiya „Kineziologiya“*, *Sbornik dokladi, I&B, Veliko Tarnovo*, 5–6.